CBSE कक्षा - 9 संस्कृत

एनसीईआरटी प्रश्न-उत्तर

पाठः - 8 लौहतुला

अभ्यासः

1. **अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-**
   i. **देशान्तरं गन्तुमिच्छन् वणिक्पुत्रः किं व्यचिन्तयत्?**
   ii. **स्वतुलां याचमानं जीर्णधनं श्रेष्ठी किम् अकथयत्?**
   iii. **जीर्णधनः गिरिगुहाद्वारं कया आच्छाद्य गृहमागतः?**
   iv. **स्नानानन्तरं पुत्रविषये पृष्टः वणिक्पुत्रः श्रेष्ठिनं किम् उवाच?**
   v. **धर्माधिकारिभिः जीर्णधनश्रेष्ठिनौ कथं सन्तोषितौ?**

   उत्तराणि-
   i. देशान्तरं गन्तुमिच्छन् वणिक्पुत्रः व्यचिन्तयत् - यत्र देशे अथवा स्थाने स्ववीर्यतः भोगाः भुक्ताः तस्मिन् स्थाने यः विभवहीनः वसेत् सः पुरुषाधमः भवति।
   ii. स्वतुलां याचमानं जीर्णधनं श्रेष्ठी अकथयत् - "भोः ! नास्ति सा, त्वदीया तुला मूषकैः भक्षिता।"
   iii. जीर्णधनः गिरिगुहाद्वारं बृहत्-शिलया (बृहच्छिल्या) आच्छाद्य गृहमागतः।
   iv. स्नानान्तरं पुत्रविषये पृष्टः वणिक्पुत्रः श्रेष्ठिनं उवाच - 'नदीतटात् सः श्येनेन हृतः।'
   v. धर्माधिकारिभिः जीर्णधनश्रेष्ठिनौ परस्परं तुला-शिशु प्रदानेन सन्तोषितौ।

2. **स्थूलपदान्यधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-**
   i. **<u>जीर्णधनः</u> विभवक्षयात् देशान्तरं गन्तुमिच्छन् व्यचिन्तयत्।**
   ii. **श्रेष्ठिनः शिशुः स्नानोपकरणमादाय <u>अभ्यागतेन</u> सह प्रस्थितः।**
   iii. **श्रेष्ठी उच्चस्वरेण उवाच-भोः अब्रह्मण्यम् <u>अब्रह्मण्यम्</u>।**
   iv. **सभ्यैः तौ परस्परं संबोध्य <u>तुला-शिशु-प्रदानेन</u> सन्तोषितौ।**

   उत्तराणि-
   i. <u>कः</u> विभवक्षयात् देशान्तरं गन्तुमिच्छन् व्यचिन्तयत्?
   ii. श्रेष्ठिनः शिशुः स्नानोपकरणमादाय <u>केन</u> सह प्रस्थितः?
   iii. श्रेष्ठी उच्चस्वरेण उवाच-भोः अब्रह्मण्यम् <u>किम्</u>?
   iv. सभ्यैः तौ परस्परं संबोध्य <u>कथं</u> सन्तोषितौ?

3. **अधोलिखितानां श्लोकानाम् अपूर्णोऽन्वयः प्रदत्तः पाठमाधृत्य तं पूरयत-**
   i. **यत्र देशे अथवा स्थाने __________ भोगाः भुक्ता __________ विभवहीनः यः __________ स पुरुषाधमः।**
   ii. **राजन् ! यत्र लौहसहस्त्रस्य __________ मूषकाः __________ तत्र श्येनः __________ हरेत् अत्र संशयः न।**

   उत्तराणि-

i. स्ववीर्यतः, तस्मिन्, वसेत्
ii. तुलां, खादन्ति, बालकं

4. **तत्पदं रेखाङ्कितं कुरुत यत्र-**
   i. **ल्यप् प्रत्ययः नास्ति**
   विहस्य, लौहसहस्त्रस्य, संबोध्य, आदाय
   ii. **यत्र द्वितीया विभक्तिः नास्ति**
   श्रेष्ठिनम्, स्नानोपकरणम्, सत्त्वरम्, कार्यकारणम्
   iii. **यत्र षष्ठी विभक्तिः नास्ति**
   पश्यतः, स्ववीर्यतः, श्रेष्ठिनः सभ्यानाम्

   उत्तराणि-
   i. लौहसहस्त्रस्य
   ii. सत्त्वरम्
   iii. स्ववीर्यतः

5. **सन्धिना सन्धिविच्छेदेन वा रिक्तस्थानानि पूरयत-**

(क) श्रेष्ठ्याह	=	________	+	**आह**
(ख) ________	=	**द्वौ**	+	**अपि**
(ग) पुरुषोपार्जिता	=	**पुरुष**	+	________
(घ) ________	=	**यथा**	+	**इच्छया**
(ङ) स्नानोपकरणम्	=	________	+	**उपकरणम्**
(च) ________	=	**स्नान**	+	**अर्थम्**

उत्तराणि-

(क) श्रेष्ठ्याह	=	श्रेष्ठी	+	आह
(ख) द्वावपि	=	द्वौ	+	अपि
(ग) पुरुषोपार्जिता	=	पुरुष	+	उपार्जिता
(घ) यथेच्छया	=	यथा	+	इच्छया
(ङ) स्नानोपकरणम्	=	स्नान	+	उपकरणम्
(च) स्नानार्थम्	=	स्नान	+	अर्थम्

6. **समस्तपदं विग्रहं वा लिखत-**

विग्रहः		**समस्तपदम्**

(क) स्नानस्य उपकरणम्	=	__________
(ख) _______ ________	=	**गिरिगुहायाम्**
(ग) धर्मस्य अधिकारी	=	__________
(घ) _______ ________	=	**विभवहीनाः**

उत्तराणि-

विग्रहः		**समस्तपदम्**
(क) स्नानस्य उपकरणम्	=	स्नानोपकरणम्
(ख) गिरेः गुहायाम्	=	गिरिगुहायाम्
(ग) धर्मस्य अधिकारी	=	धर्माधिकारी
(घ) विभवेन हीनाः	=	विभवहीनाः

7. **यथापेक्षम् अधोलिखितानां शब्दानां सहायतया "लौहतुला" इति कथायाः सारांशं संस्कृतभाषया लिखत-**
वणिक्पुत्रः स्नानार्थम्
लौहतुला अयाचत्
वृत्तान्तं ज्ञात्वा
श्रेष्ठिनं प्रत्यागतः
गतः प्रदानम्
उत्तराणि- सारांशम्-
एकः जीर्णधनः नामकः वणिक्पुत्रः आसीत्। तस्य पार्श्वे एका लौहतुला आसीत्। निर्धनः भूत्वा सः लौहतुलां श्रेष्ठिनः गृहे निक्षेपभूतां कृत्वा विदेशं गतः। प्रत्यागतः सः श्रेष्ठिनं लौहतुलाम् अयाचत्। श्रेष्ठी उवाच - 'सा तु मूषकैः भक्षिता।' ततः सः श्रेष्ठिपुत्रेण सह स्नानार्थम् गतः। तेन श्रेष्ठिपुत्रः गिरिगुहायां निक्षिप्तः। श्रेष्ठिना पृष्टः सः अवदत् - 'बालः श्येनेन अपहृतः'। विवदमानौ तौ राजकुलं गतौ। धर्माधिकारिणः सर्वं वृत्तान्तं ज्ञात्वा परस्परं तुला-शिशु-प्रदानम् च कृत्वा तौ संतुष्टौ अकुर्वन्।